

Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen

Väitämme, että vuonna 2050 jälkimateriaalisten arvojen mukaan ohjautuva suomalainen maksimoi oman elämänsä merkityksellisyyden ja toimii aktiivisesti luottamusta herättävän tulevaisuuden puolesta. Rationaalista ja kuvitteellista ajattelua yhdistävä myönteinen tulevaisuuskuva perustuu arvojen muutosten tunnistamiseen. Siinä yhdistyy kansalaisen oma paras yhteiseen hyvään.

KUN KÖYHYDESTÄ VAPAUTUMINEN ei enää ole tärkein tavoite, yhteiskunnassa tarvitaan laajempaa sivistysnäkemystä ja uutta ymmärrystä vaurauden luonteesta. Millaisia aikaisemmin tunnistamattomia tulevaisuuden kuvia voimme hahmottaa, jos oletamme jälkimateriaalisten arvojen vahvistuvan Suomessa tulevien vuosikymmenten aikana? Onko mahdollista tunnistaa sellaisia näkymiä, jotka ratkaisevat aikaamme piinaavia viheliäisiä ongelmia?

Arvot ovat hitaasti muuttuvia suhteellisen luovutamattomia periaatteita, joiden varassa jokapäiväiset valinnat tehdään (Kluckhohn 1954). Arvoihin

sisältyy piirteitä ympäröivästä kulttuurista, siitä, mitä kulloinkin pidetään normaalina ja hyväksyttävänä. Tarpeet ovat ihmisiä yhdistäviä synnynnäisiä sisäisen toiminnan motiiveja, joiden täyttäminen on keskeistä ihmisen hyvinvoinnille. Niitä ei voida eettisesti kyseenalaistaa toisin kuin haluja, jotka muodostuvat ihmisten ulkopuolisten ärsykkeiden yllyttäminä ja vaihtelevat yksilöittäin (Shah 2013; Riihinen 2012).

Sosiologi Erik Allardt (1976) tunnisti ihmisen hyvinvointia turvaaviksi tarpeiksi elintason (*having*), yhteisyysuhteet (*loving*) ja itsensä toteuttamisen (*being*). Elintaso luo hänen mukaansa perustan yksilön fyysiselle

SUOMESSA IRTAUDUTTIIN ÄÄRIMMÄISESTÄ KÖYHYDESTÄ POIKKEUKSELLISEN NOPEASTI.

ja henkisellemme toimintakyvylle. Kuuluisasta tarvehierarkiastaan tunnetuksi tullut yhdysvaltalainen psykologi Abraham Maslow viittaa samaan asiaan käsitteellä 'perustarpeet'. Niiden täyttyminen on välttämätöntä, jotta ihminen säilyy elossa (Maslow 1954; 2011).

Allardt'n yhteisyyssuhteet ovat ihmissuhteita, joiden laatua mittaavat vastavuoroisuus sekä kokemus saadusta ja annetusta tuesta. Itsensä toteuttamisen tarvetta puolestaan täyttävät vaikutusmahdollisuudet omaa elämää koskeviin asioihin. Kuulluksi tuleminen ja korvaamattomuuden kokemus antavat mahdollisuuden tuntea arvostusta. (Allardt 1976; 1993.)

Siirtymisellä materiaalisia elämän päämääriä korostavista arvoista jälkimateriaalisiin arvoihin voi olla laajamittaisia vaikutuksia kansalaisuuteen, yhteiskuntaan ja ihmiskunnan yhteiseen tulevaisuuteen. Siksi yhdysvaltalainen yhteiskuntatieteilijä Ronald Inglehart (1977) nimesi tämän kokonaisvaltaisen kulttuurimuutoksen 'hiljaiseksi vallankumoukseksi' (*silent revolution*). Termi viittaa murrokseen, joka tapahtuu vähitellen ja huomaamattomasti ilman ennakkovaroitusta ja yhteiskunnallisia levottomuuksia. Hiljaisen vallankumouksen on mahdollista käynnistyä, kun perustarpeiden tyydyttämisestä eli riittävästä elintasosta tulee itsestäänselvyys (Inglehart 2008).

Aineellisen hyvinvoinnin kehittyminen on ollut Suomessa ainutlaatuista. Irtaudumme äärimmäisestä köyhyydestä poikkeuksellisen nopeasti. Perustarpeiden tyydyttämiseen kuluvan rahan ja ajan määrä on vähentynyt huomasti viime vuosikymmeninä (esim. Jansson 2011). Ostaakseen kilogramman verran leipää tai riisiä Helsingissä tarvitsee työskennellä keskimäärin 10 minuuttia (Steiblin & Graef 2015).

Elintason nousun myötä ihmisten eliniänodote on noussut ja terveet ikävuodet lisääntyneet. Nykysuomalaisille taataan perustoimeentulo ja terveydenhoito, ja koulutusjärjestelmäämme arvostetaan

maailmanlaajuisesti. Muutaman vuosikymmenen aikana olemme saavuttaneet ennennäkemätöntä aineellista vaurautta, joka on onnistuttu myös jakamaan varsin tasaisesti kansalaisten keskuudessa. Köyhinkin suomalainen kuuluu maailman vauraimpaan kymmenykseen, kun mukaan lasketaan hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamat terveys- ja kirjastopalvelut (Lillrank 2011, 49).

Kehityksestä huolimatta hyvinvointiongelmat eivät ole Suomesta poistuneet, vaan ne ovat muuttaneet toisenlaisiksi. Viime vuosina isoiksi ongelmiksi ovat nousseet sosiaalis-taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyminen, vanhusten ja nuorten miesten syrjäytyminen, monentyyppiset mielenterveys- ja elämäntilanteongelmat ja huono-osaisuuden kasaantuminen (esim. Laihiala 2018; Hämäläinen & Michaelson 2014). Uusi vakava hyvinvointiongelmamme on luonteeltaan ekologinen. Globaalissa tarkastelussa kaikki suomalaiset – paitsi toimeentulominimillä elävät – kuuluvat maailman luonnonvaraintensiivimpään viidennekseen aiheuttaen kohtuuttoman suuren ja epäoikeudenmukaisen paineen ilmastolle ja muulle ympäristölle (Hirvilampi ym. 2014; Nurmela & Mäenpää 2014; Joutsenvirta ym. 2016, 154–156).

Materiaaliset voimavarat ovat kytköksissä arvoihin ja asenteisiin (Goldthorpe ym. 1968). Kun perustarpeiden tyydyttäminen on helppoa, ihmisten on mahdollista siirtää huomio aineettomampiin elämän päämääriin (Inglehart 1977). Näin on käymässä. Esimerkiksi 2000-luvun Suomessa vapaa-ajan ja perheen arvostus on lisääntynyt (Pyöriä & Ojala 2016), ja nuorten tyytyväisyys omaan elämään rakentuu yhä moninaisemmin (Salonen & Konkka 2017). Allardt'n (1976) mukaan käyttäytymisessä korostuu tällöin elämänlaadun lisääminen aineellisen elintason kasvattamisen sijaan. Maslowin (2011, 179) termin aineettomampiin päämääriin siirtyminen mahdollistaa täydemmän ihmisyyden (*full humanness*) toteuttamisen, jota kuvastaa epäitsekkyuden ja yhteenkuuluvuuden korostuminen. Israelilaisen sosiaalipsykologin Shalom H. Schwartzin yksilötason arvoteoriassa tällainen arvojen murros tarkoittaa painopisteen siirtymistä itsekorostuksesta (*self enhancement*) kohti itSENSÄYLITÄMISTÄ (*self transcendence*) (Schwartz 1992).

UNIVERSAALIT ARVOT ILMENEVÄT KOKONAISVALTAISENA HUOLENPITONA.

Lähdemme liikkeelle Ronald Inglehartin ja Shalom H. Schwartzin arvoteorioista. Sen jälkeen kuvailemme, kuinka mahdollinen siirtymä materiaalisista arvoista jälkimateriaalisiin haastaa vallalla olevia käsityksiä vauraudesta, sivistyksestä ja näin ollen myös edistyksestä. 'Edistyksellä' viittaamme yhteiskunnalliseen tai yksilön elämää koskevaan muutokseen, jossa hyvinvointi kohentuu (Simpura & Uusitalo 2011, 106).

Tutkimusmenetelmänä sovellamme utooppista ajattelua (Levitas 2013). Muotoilemme sen avulla kuvitteellisen tulevaisuuskuvan, joka perustuu arvojen muutosta havainnollistaviin ja selittäviin arvoteorioihin. Pyrimme näin tunnistamaan mahdollisuuksia, jotka pelkällä rationaalisella päättelyllä saattavat jäädä tavoittamatta. Kuvailemme, mitä arvojen muutos materiaalisista arvoista jälkimateriaalisiin voisi tarkoittaa kansalaisten kokemuksissa ja yhteiskunnan rakenteissa. Horjutamme yhteiskunnan vallitsevia arvoja ja uskomuksia, jotka ovat tuttuja ja itsestään selviä, mutta jotka on mahdollista osoittaa empiirisen evidenssin avulla kestävämmiksi ja pidemmällä aikavälillä merkitystään kadottaviksi. Pyrimme näin vauhdittamaan ratkaisukeskeistä kestävä tulevaisuuden rakentamista Suomessa. Kasvatuksen, koulutuksen ja sivistyksen näkökulmasta tarjoamme vastauksia siihen, mitä pitää oppia, jotta kehityksen suuntana varmistuu kokonaisvaltainen edistys sekä kansalaisten elämässä että yhteiskunnan rakenteissa.

ARVOJEN HILJAINEN VALLANKUMOUS

Arvojen hiljainen vallankumous viittaa hitaaseen ja kokonaisvaltaiseen muutokseen materiaalisista elämän päämääristä kohden jälkimateriaalisia ihanteita. Toteutuessaan se vähentää sääntöjen, normien ja auktoriteettien merkitystä ja lisää yksilön itseilmaisua,

osallisuutta ja tilanne-eettistä harkintaa. Hyvän elämän tavoittelussa korostuu koettu hyvinvointi aineellisten päämäärien sijaan. Tunne, elämykset ja kokemuksellisuus ottavat tilaa säännönmukaisuudelta ja ennustettavuudelta. Omistamisen merkitykset, tavoitteet ja kohteet muuttuvat. (Inglehart 1977; 1997; 2008.) Kansalaiset kokevat tyytyväisyyttä, elinvoimaisuutta, lannistumattomuutta, itsearvostusta ja elämän tarkoituksellisuutta, mikä lisää heidän henkistä hyvinvointiaan. Sosiaalista hyvinvointia kannattelevat ihmissuhteet, luottamus ja kuulumisen kokemus aineellisen vaurauden jatkuvan kasvattamisen sijaan. (Kasser 2016; Welzel & Inglehart 2010.)

Shalom H. Schwartzin (2012) vastine Inglehartin 'materiaalisille arvoille' on 'itsekorostus', jolla hän tarkoittaa valtaa ja suorituskeskeisyyttä. 'Valta' viittaa sekä ihmisten että aineellisten resurssien hallitsemiseen ja korostaa maineen ja arvovallan tavoittelua. 'Suorituskeskeisyys' on henkilökohtaisen menestymisen osoittamista suhteessa muihin. Siihen sisältyy halu kilpailla yhdessä toimimisen sijasta. Suoriutumista osoittavat yhteiskunnan normien mukainen menestyminen ja pätevyys. (Schwartz 2012, 666; Cieciuch ym. 2014, 766.) Tämän kaltaiset elämän prioriteetit kytkeytyvät viime kädessä taloudelliseen menestykseen tai statukseen (Kasser 2014).

Schwartzin jälkimateriaalisia arvoja vastaava arvoulottuvuus on 'itsensäylittäminen', joka viittaa universalismiin ja hyväntahtoisuuteen. Universalismi kytkeytyy kaikkien ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin merkityksen ymmärtämiseen. Lähtökohdiana on ihmisten välisen loukkaamattomuuden ja luottamuksen vaaliminen (Gert 2004). Yltääkseen siihen on kyettävä samastumaan niihin, joiden arkeen toimintamme vaikuttaa nyt ja tulevaisuudessa (Doppelt 2008, 209). Universaalit arvot ilmenevät sekä ihmisten että luontoympäristön huolenpitoa. Yhteinen hyvä asetetaan välittömän oman edun edelle. Siinä sitoudutaan kaikkien ihmisten tasarvoon, oikeudenmukaisuuteen ja suojaan. Itsestä poikkeavia ihmisiä ymmärretään, ja heidät hyväksytään tasavertaisina. Hyväntahtoisuus puolestaan on luottamuksen vaalimista ja yhteisön hyvinvoinnin asettamista oman edun edelle. (Schwartz ym. 2012, 667–668; Cieciuch ym. 2014, 766.)

Materiaaliset arvot	Jälkimateriaaliset arvot
vahvat auktoriteetit	kansalaisten voimaantuminen
järjestys	itsensä toteuttaminen, osallisuus
talouskasvun ja elintason priorisointi	elämänlaadun priorisointi
suorituskeskeisyys ja suoriutuminen	koettu hyvinvointi ja universalismi
yksilöllinen omistaminen menestyksen mittana	omistamisen merkitysten ja kohteiden muutos
absoluuttiset säännöt ja normit	joustavat säännöt ja tilanne-etiikka
ennustettavuus ja säännönmukaisuus	merkityksellisyyden ja tarkoituksen korostaminen
valta	hyväntahtoisuus

Taulukko 1. Materiaaliset ja jälkimateriaaliset arvot (Inglehart 1997; Schwartz ym. 2012; Ciecuch ym. 2014).

Käytämme tekstissä jatkossa käsitteitä 'materiaaliset arvot' ja 'jälkimateriaaliset arvot'. Sisällytämme materiaaliin arvoihin Inglehartin tunnistamat arvot ja Schwartzin empiirisillä tutkimuksillaan osoittamat valtaan ja suoriutumiseen viittaavat arvot. Jälkimateriaaliin arvoihin puolestaan sisällytämme Inglehartin kuvaileman arvo-ulottuvuuden lisäksi Schwartzin tunnistamat universalismin ja hyväntahtoisuuden arvot (**taulukko 1**).

Suomessa ja muualla tunnustetaan yhä selvemmin, että aineellisen vaurauden rajaton kasvu rajallisella planeetalla on mahdotonta pitkällä aikavälillä (Matutinovic ym. 2016; Max-Neef 2010; Daly 2010). Samalla lisääntyy huoli hyvinvoinnin jatkumisesta, mikäli hyvää elämää tavoitellaan liikaa materiaalien elämän päämäärien kautta. Globaalien ekologisten uhkakuvien ja niihin kytkeytyvien sosiaalisten kriisien varjostamassa ilmapiiressä arvojen hiljainen vallankumous luo toivoa, sillä hyvinvointi on vain osittain kytköksissä teollisen aikakauden materiaaliin arvoihin, kuten yksilökeskeisyyteen, ulkoiseen ohjautumiseen sekä asioiden omistamisen ja talouskasvun korostamiseen (Easterlin 1974; Jebb ym. 2018; Kasser 2016; Salonen & Konkka 2017).

RATKAISUJEN MOOTTORINA UUDISTUVA VAURAUUS- JA SIVISTYSKÄSITYS

Hyvän elämän mahdollisuuksia turvaavia uusia keinoja voidaan löytää tekemällä näkyväksi vallalla olevan

vaurausnäkemysten, sivistyskäsitteiden ja edistysajattelun taustalla vaikuttavia arvoja. Vakiintuneiden näkemysten ja käsitteiden tilalle on mahdollista tunnistaa jälkimateriaaliin arvoihin nojaavia ja vallalla olevia ajattelu- ja toimintatapoja uudistavia näkökulmia.

Edistyksen perustaksi vaurauksien moninaisuus

Teollisen ajan talous- ja hyvinvointimallin mukaan kansalaisten ja yhteiskunnan vauraus kasvaa, kun ihmiset maksimoivat ajan ja rahan käyttämisen markkinoilla. Vaurauden kasvun keskiössä ovat yritykset ja kotitaloudet, joiden väliset suorite- ja rahavirrat kulkevat kilpailullisten markkinoiden kautta. Vaikka ekonomisteilla on tapana sanoa, että talouskasvu ei ole itsetarkoitus, käytännössä hyödykkeiden kysynnän kasvu on avainasemassa talouden toimeliaisuuden ylläpidossa. Kulutukseen perustuvassa hyvinvointimallissa markkinataloutta ei ohjata ihmisten perustarpeiden eikä ekologisten reunaehtojen mukaan, vaan asioiden arvoa määrittävät hintajärjestelmä ja kysynnän ja tarjonnan lait. Päätöksissä sovellettavien talousoppien keskeinen toimija on itsekäs ja omaa aineellista hyötyään maksimoiva *homo economicus*. (Joutsenvirta ym. 2016, 25–26.)

Teollistumisen ajan tuotantomallin keksiminen oli ihmiskunnalle historiallinen saavutus, jonka avulla on ratkaistu vaikeita ongelmia, kuten nälänhätä ja kulkutaudit. Malliin sisällynyt aineellinen vaurausajattelu on auttanut nostamaan ihmisiä pois absoluuttisesta

KELPUUTAMME HYVINVOINNILLE VASTAKKAISIA ASIOITA, JOS VAIN TALOUS KASVAA NIIDEN AVULLA.

köyhyydestä, eli parantamaan elintasoja, kehittämään koulutusta ja terveydenhoitoa, sekä luomaan tuloja tasaavia instituutioita. Teollinen tuotantomalli on ajan kuluessa kuitenkin pesiytynyt niin syväälle yhteiskunnan rakenteisiin, että sen uskotaan pystyvän määrittelemään, mikä on ihmisille arvokasta ja merkityksellistä. Sen vuoksi esimerkiksi hintajärjestelmää pidetään keskeisenä arvon määrittäjänä. (Pazaitis ym. 2017.)

Jos teolliseen tuotantomalliin pohjavia talousoppeja sovelletaan yksipuolisesti, kelpuutamme myös hyvinvoinnille vastakkaisia asioita, jos uskomme niiden saavan aikaan talouskasvua. Hyvän elämän tavoittelu kietoutuu nykyään yhä lujemmin ilmastonmuutoksen ja rajallisten luonnonvarojen tunnistamiseen. Valtavirran taloustieteelle vaihtoehtoisia oppeja kehittäneet ekologist taloustieteilijät lähtevät siitä, että talous on alisteisessa suhteessa sekä luontoon että yhteiskunnan arvoihin ja normeihin (Daly 1977; Costanza ym. 2013). Ekologisesti kestävässä taloudessa elinvoimainen luonto on ihmiselämän perusta. Sen varaan voidaan rakentaa keskinäiseen luottamukseen perustuvat yhteiskunnat sekä niiden työn, tuotannon ja vaihdannan järjestelmät. (Ott 2003; Hediger 1999; Giddings ym. 2002.)

Laajempi talouskäsitelmä auttaa hahmottamaan, että kilpailullisten markkinavaihtojen ulkopuolella on monia asioita, jotka määrittävät yhteiskuntien ja talouksien toimintakyvyn. Kun taloutta pidetään vain korkeampien päämäärien saavuttamisen välineenä, yhteiskunnassa tarvitaan ennakkoluulotonta ja uusia toimintahorisontteja avaavaa keskustelua siitä, miten ihmisten tarpeita ja hyvinvointia voidaan edistää nykyistä kokonaisvaltaisemmin.

Historiallisessa tarkastelussa ajatus ei ole uusi, joten voimme löytää opittavaa menneisyydestä. Jälkimateriaalisiin arvoihin perustuvia hyvinvoinnin

tavoittelun piirteitä esiintyi jo antiikin Kreikassa, jossa suhdetta vaurauteen rakennettiin hyvän elämän tavoittelusta käsin. Talous oli alisteinen poliittisille ja eettisille kysymyksille. Siksi taloustiede oli oikeudenmukaisuus- ja moraalifilosofian alalaji eikä niistä irrallinen oppiala (Sewall 1901; Baldwin 1959; Pazaitis ym. 2017).

Vielä 1700- ja 1800-luvuilla monet talouden suuret asiantuntijat, kuten Adam Ferguson, Adam Smith ja John Stuart Mill, eivät olleet pelkääneet ekonomisteja vaan hyvin perehtyneitä myös moraalifilosofiin kysymyksiin. Siksi esimerkiksi Mill korosti kirjoituksissaan, että teollisen tuotannon edistysaskeleiden ei tulisi palvella varallisuuden kasvattamista. Aineellisen vaurauden kasvun tulisi jättää yhtä paljon mahdollisuuksia kaikenlaiselle henkiselle kulttuurille sekä moraalille ja yhteiskunnalliselle edistyksele. (Pietilä 2012, 73–74; Saastamoinen 1998.)

Siirtyminen materiaalisista arvoista jälkimateriaalisiin arvoihin operoi merkittävässä määrin 'riittävyydellä' (ks. esim. O'Neill ym. 2010). Yhteisöllisen jakamistalouden nousu voi tehdä asioiden yksilökeskeisestä omistamisesta yhä vähemmän houkuttelevaa ja mahdollistaa yhä pienemmillä ansioilla elämisen (Joutsenvirta ym. 2016, 199–202). Huomio kiinnittyy aiempaa enemmän siihen, mitä meillä jo on, eikä siihen, mitä vielä puuttuu. Tästä seuraa tyytyväisyyttä, jota aineellisen vaurauden maksimointiin ja oman edun tavoitteluun keskittynyt elämäntapamme on estänyt tuntemasta. Tyytyväisyys on keskeinen hyvinvoinnin tekijä, sillä tyytyväisiksi itsensä kokevat pärjäävät elämässään hyvin ja heidän terveytensä on muita parempi (Lyubomirsky ym. 2005).

Valtavirran talusteorioille vaihtoehtoja hakevissa suuntauksissa on alettu puhua sosiaalisesta tai yhteisöllisestä vauraudesta. Se ei varsinaisesti kuulu kenellekään yksityisesti mutta kuuluu samaan aikaan meille kaikille. Siinä otetaan huomioon hyvinvoinnin ekologist ja sosiaaliset tekijät tavalla, joka antaa arvoa aineellisen vaurausajattelun hyljeksimille asioille. Yhteisölliseen vaurauteen kuuluvat esimerkiksi puhdas ilma ja luonnon monimuotoisuus. Sitä synnytetään ja ylläpidetään myös perheissä ja yhteisöissä esimerkiksi huolehtimalla lapsista, vanhuksista ja vammaisista – usein ilman korvausta. Yhteisvaurautta on myös

kaikille yhteinen tieto, viisaus ja taide, jota tuotetaan, kootaan ja välitetään ihmisiltä toisille. (Toivanen & Venäläinen 2015; Joutsenvirta ym. 2016, 59.)

Jakaminen on kautta aikojen kuulunut keskeisenä ihmisten väliseen kanssakäymiseen, sekä aineellisenä että aineettomana. Se on ollut elintärkeä sosiaalisen ja poliittisen organisoitumisen keino. Valtavirran taloustieteen teorioissa 'jakaminen' on kuitenkin harvinainen käsite. (Benkler 2004.) Teollisen ajan tuotannon ja innovoinnin mallit eivät tunnista riittävästi sen sosiaalista ja taloudellista merkitystä eivätkä yhteisvaurauksien hyötyjä. Digitalisaatio ja tekoälyn kehitys voivat kuitenkin tuoda jakamisen ja yhteisvauraudet (*commons*) jopa hyvinvoinnin tuotannon ytimeen, bruttokansantuotteen kasvun ja voitonmaksimoinnin sijaan. (Benkler 2017; Pazaitis ym. 2017.)

Yhteiskunnan edistys on mahdollista nähdä paitsi yhteisvaurauksien myös ratkaisujen kasvuna. Tällöin on hyödyllistä kysyä, kuinka ratkaisemme ristiriitoja aineellista vaurautta maksimoivien ja moraalisesti vahvojen toimintatapojen välillä. (Hanauer & Beinhocker 2014). Massachusetts Institute of Technologyssa (MIT) on kehitetty viheliäisiä ongelmia ratkooa tutkimusta ja globaalia yhteiskehittämistä, jossa otetaan huomioon maapallon ekologiset rajat ja tarve kehittää ihmisten koulutusta. Ratkaisujen keskeinen lähde löytyy ihmisten sisäisestä arvomaailmasta ja myötätuntoisesta yhteydestä toisiin, meistä etäälläkin asuviin ihmisiin. (Scharmer & Kaufer 2013; Aaltola & Ketola 2017; Salonen & Bardy 2015.)

Jälkimediaalisiin arvoihin pohjaava sivistyskäsitys

Kun materiaaliset arvot ja markkinaehtoinen talousajattelu läpäisevät yhä useampia elämän osa-alueita, kokemus omasta elämästä saattaa tuntua kutistuvan numeroilla mitattavaksi kilpailusuorituksiksi. Ei jää aikaa olla läsnä omassa elämässä eikä selvittää, kuka on, mistä tulee ja mitä elämältä pohjimmiltaan haluaa. Merkityksettömyyden ja mitättömyyden kokemukset saavat sijaa. Hyvyyden, totuuden ja kauneuden tavoittelu inhimillisenä ihanteena ja elämän päämäärien määrittäjänä kapenee (Kivistö & Pihlström 2018). Nopeutta arvostetaan, mutta liikkeen suunnasta, eli

toimintaa perustelevista arvoista, ei juuri keskustella. Syntyy vaikutelma, että pitäisi juosta kuukausi kuukaudelta nopeammin, jotta säilyisi edes nykyinen elintaso (Haque 2011).

Kasvatukselle ja koulutukselle ovat olleet ominaisia vakaus ja pysyvyys. Ne toisintavat vallalla olevia arvoja, uskomuksia ja rakenteita. Yhteiskunnan materiaalien pyrkimysten vuoksi koulutusjärjestelmä on ajan kuluessa valjastettu säilyttämään ja toisintamaan markkinaehtoista toimintaa (Nussbaum 2010). Tulevaisuuden viheliäisiin haasteisiin moninäkökulmaisesti vastauksia antava sivistyskäsitys edellyttää kuitenkin rohkeaa uuden tavoittelua ja olemassa olevan ylittämistä. Huoli yhteisen hyvän jatkumisesta, edellyttää vääjäämättömiltä vaikuttavien negatiivisten kehityskulkujen kääntämistä. Uudistuminen voi alkaa sivistymisestä, joka todenperäistää ihmisen käsitystä hänestä itsestä ja suhteesta maailmaan (Sterling 2010). Eli niistä todellisuuksista, joissa on mahdollista kokea ihmisenä olemisen arvokkuutta (tai arvottomuutta), elämän merkityksellisyyttä (tai mitättömyyttä) ja rohkeutta (tai pelkoa). (Ks. Niemelä 2011; Siljander 2002; Värrö 1997.) Ilman sitoutumista sivistystehtävään – periksiantamattomaan tiedon, totuuden ja oikeudenmukaisuuden tavoitteluun – kaikki vakavat yhteiskunnalliset pyrkimykset lopulta näivettyvät (Kivistö & Pihlström 2018).

Aineellisen vaurauden kohtuullisuuden ja riittävyyden pohdinta sekä kokonaisvaltaisesti vastuullisen maailmankuvan omaksuminen ovat esimerkkejä jälkimediaalisten arvojen mukaisesta sivistymisestä (Salonen & Bardy 2015). Kun ihminen on saavuttanut perustarpeiden tyydyttämisen turvaavan elintason, hänellä on voimavaroja suunnata huomio vaurauden sosiaalisiin, pitkäkestoisin ja jaettuihin ominaisuuksiin (Easterlin 1974; Ferrer-i-Carbonell 2005; Jackson & Victor 2013).

Tällaiset ei-materiaaliset vauraudet perustuvat ihmisen, yhteiskunnan ja maapallon väliseen kestävään vuorovaikutussuhteeseen. Sivistyneen ihmisen yhteisen hyvän edistämisen piiri on laaja. Suomalaisten myötäelämisen kohteet ovat levittäytyneet laajalle, sillä oman kulutuksen jäljet ulottuvat toisella puolen maailmaa elävien arkeen ja ympäristöön. Tämä velvoittaa avartamaan sitä piiriä, jonka sisällä oikeuden-

YHTEISKUNNALLISET PYRKIMYKSET TAANTUVAT, MIKÄLI SIVISTYSTEHTÄVÄÄN EI SITOUDDUTA.

rukaisuuden toteutumista tarkastellaan (Salonen & Rouhinen 2015). Näin on mahdollista tunnistaa oman elämän ja muun olevaisen välisiä kytköksiä. Niissä löytyy uusia merkityksiä omalle olemassaololle, mikä antaa mahdollisuuden yhdistää oman edun ja yhteisen hyvän tavoittelua (Haidt 2006). Universalismin ja hyväntahtoisuuden voimistumisen myötä on mahdollista kasvaa kohti yhä pyyteettömämpää, yhteistä hyvää hakevaa suhtautumista nykytodellisuuteen, jossa viestinnän ja kaupankäynnin verkosto yhdistää planeettamme ihmisiä ennennäkemättömällä tavalla (Schwartz ym. 2012; Maslow 2011).

Hyvät ihmissuhteet kantavat arjen huolien yli (Kainulainen 2014). Tämän vuoksi ihmistenvälisyys on yksi sivistymisen ydinkysymyksiä (Salonen & Bardy 2015). Ihmisten kohtaamisissa individuaalisuus kietoutuu kollektiiviseen – henkilökohtaisesti omaksuttu kohtaa sosiaalisen yhteyden. Kohtaamisen käyttövoimaa ovat järki, tunteet, keho ja mielikuvitus. Optimaalisesti virittävässä kohtaamisessa ihminen ylittää omaan parhaaseensa ja jopa ylittää sen. Vapaus ilmenee kohtaamisessa voimana, jonka ihminen saavuttaa kokiessaan olevansa arvokas pelkästään, koska on syntynyt ihmiseksi. Jokaisen on mahdollista kukoistaa omien kykyjensä mukaisesti. (Benzer 2011; Salonen & Konkka 2015.) Näin muodostuva ymmärrys sivistyksestä asettuu välineellistyneen eli sosiaaliseen menestykseen tai työelämäkelpoisuuteen perustuvan sivistysnäkemysten yläpuolelle. (Miettinen 2017, 85–86). Ellei laajempaan sivistyskäsitukseen yllätä, sekä ihminen itse että ympäröivät yhteiskunta ja tulevat sukupolvet menettävät jotakin edistykseen oleellisesti kuuluvasta.

Globalistuneessa maailmassa täyteen ihmisyyteen kasvamisen (Maslow 2011, 179) päämääränä

vahvistuu planetaarinen identiteetti, jonka syntyessä ”ihmiskunta nousee uudelle korkeammalle tietoisuuden ja henkisen vapauden tasolle. Silloin ihminen on lajina oppinut hallitsemaan itseään” (Alenius 2015). Planetaarisen identiteetin omaksuneen ihmisen myötätuntoyhteisöön sisältyy sekä inhimillinen että ei-inhimillinen todellisuus, mikä luo edellytykset monimuotoisen elämän säilymiselle rajallisella planeetalla (Salonen 2010, 53–54).

UTOOPPINEN AJATTELU TULEVAISUUSKUVAN RAKENTAMISESSA

Toivosta kiinni pitäminen on ihmisenä kasvamiselle ensiarvoisen tärkeää. Kasvatukselta, koulutukselta ja sivistykseltä putoaa pohja, elleimme pysty kuvittelemaan sitä tulevaisuuden yhteiskuntaa ja elämäntapaa, joka vastaa ihanteitamme ja jota pidämme tavoittelemisen arvoisena (Dewey 1916, 168). Jotta varmistetaan yksilöiden, yhteisöjen ja planeetan yhteinen hyvä tulevaisuudessakin, tarvitaan rohkeaa tulevaisuusajattelua, jonka avulla on mahdollista maalata kauhukuvien sijaan myönteisiä kuvia tulevaisuudesta. Kuviteltu todellisuus voi olla päämäärä, jota tavoitellaan politiikan toimilla ja kansalaisten arkisilla valinnoilla.

Oletamme – sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti – että todellisuus rakentuu yhteisöllisesti ihmisten ajattelusta ja teoista. Kansalainen on jokaisessa hetkessä aktiivinen osa tulevaisuutta, jota ei saada vaan joka rakennetaan yhdessä. Siksi arkiset valinnat ovat kannanottoja ja rakennuspalikoita tietynlaisen tulevaisuuden puolesta. Samalla valinnat ovat olennaisia identiteetin rakentumiselle, sillä niillä ihmiset ilmaisevat, keitä ovat ja mitä pitävät tärkeinä. (Berger & Luckmann 1966; Searle 2010; myös Hacking 1999.)

Sovellamme tulevaisuuskuva luomisessa utooppista ajattelua. Se on yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodi, jolla pyritään tavoittamaan mahdollisuuksia, joita ei ole aikaisemmin tunnistettu. Se on järjestelmällistä ja faktoihin perustuvaa, mutta silti vapaata ja assosiativista ratkaisujen hakemista monimutkasiin asia- ja ilmiökokonaisuuksiin. (Lakkala 2017; Eskelinen ym. 2017.) Utooppisen ajattelun avulla pystytään kurkottelemaan tavanomaisuuksien yli ja arvioimaan nykyistä kehitystä kokonaisvaltaisesti

suhteessa vaihtoehtoiseen, meidän tapauksessamme jälkimateriaalisia arvoja toteuttavaan kestävään päämäärään.

Siinä missä tulevaisuustutkimuksessa luodaan mahdollisia tulevaisuuskuvia ja kehityskulkuja, soveltamamme menetelmä on lähtökohdiltaan kokonaisvaltaisempi. Se pyrkii asettamaan tulevaisuudelle myös yhteiskunnallisia, poliittis-normatiivisia vaatimuksia. Etäännyttämällä hetkellisesti vallitsevia, tuttuja ja itsestään selvänä pidettyjä asiantiloja on mahdollista irrottautua nykyisistä ajattelun ja toiminnan rakenteista ja löytää uusia näkökulmia yhteiskuntaan ja ihmisyyteen. (Levitas 2013.) Kun vanhakantaiset käsitykset saavat uutta sisältöä, on mahdollista tunnistaa uusia, toivoa herättäviä ratkaisuja.

Sovellamme utooppista ajattelua siten, että siinä on piirteitä ympäristötieteen professori John Robinsonin *backcasting*-lähestymisestä, jolla tavoitellaan yhteiskunnan kokonaisvaltaisen systeemisen muutosprosessin kuvailua (Robinson 1990; Phdungsilp 2011). Luomme siis sekä tulevaisuuskuvan että hahmottelemme prosessia, joka voisi johtaa tulevaisuuskuvan realisoitumiseen. Esitämme prosessin tulevaisuusmuisteluna. Vastaavaa menetelmällistä lähestymistä on sovellettu esimerkiksi kaupunkikehityksen (Stewart 2013), globaalin siirtymähallinnan (Raskin 2012), elämään tyytyväisyyden (Farley 2012), vaihtoehtoisten talousmallien (Coleman 2011) ja kestäväen kehityksen tutkimisessa (Costanza 2014; Peet 2011).

Rakentamamme jälkimateriaaliseen yhteiskuntaan siirtymisen tulevaisuuskuva on moninäkökulmainen, systeemiajatteluun perustuva kokonaisuus, jossa huomioidaan sekä ihmisen toimijuus että yhteiskunnan rakenteet (Ahvenharju ym. 2018). Se on pelkistetty hypoteettinen kuvaus yksilöstä osana yhteisöjä sellaisessa yhteiskunnassa, joka perustuu monimuotoiseen vaurauskäsitykseen. Jälkimateriaaliin arvoihin pohjaava sivistysajattelu ohjaa siinä kansalaisten käyttäytymisen ja yhteiskunnan rakenteiden muutosta. Tulevaisuuskuva sijoittuu 2050-luvulle. Peruslähtökohdiltaan se ankkuroituu jälkimateriaaliin arvoihin (**taulukko 1**) ja niiden ilmentymiin.

JÄLKIMATERIAALISEEN YHTEISKUNTAAN SIIRTYMINEN

Eletään 2050-lukua. Taaksepäin katsoessa näyttää siltä, että yhteiskunnallinen murros voimistui 2010-luvulta alkaen. Yhä useampi suomalainen havahtui siihen, että elimme materiaalisessa yltäkylläisyydessä ilman olemassaolon tarkoitusta. Kaikkea ympärillämme olevaa arvotettiin hyötyjen perusteella – myös ihmisiä. Hyödykkeenä olemisen kokemus sai aikaan mitättömyyden tunnetta ja arvottomuuden kokemuksia (Benzen 2011). Kansalaisia puhuteltiin markkinoiden kohteina, kuluttajina. Moni koki riittämättömyyttä, sillä kilpailimme toisemme voimattomiksi (Marglin 2008).

Ihanteemme ainutkertaisen elämän osalta olivat kaventuneet materiaalista vaurautta lisäävään ja omaa etua tavoittelevaan toimintaan. Sen keskeinen mittari oli raha, jonka riittävyydelle ei tuntunut olevan rajoja ja jonka avulla arvioitiin myös toiminnan mahdollisuuksia. Rahan jatkuvaan lisäämiseen keskittyminen piti ihmiset kiireisinä ja vieraannutti elämän ydinkysymyksistä, kuten siitä, ”kuka minä lopujen lopuksi olen ja mitä elämältä odotan”. Vaikka olimme saaneet fyysiset sairaudet kuriin, henkiset haasteet olivat alituisena kiusana. Masennus oli vielä vuonna 2017 suurin yksittäinen työkyvyttömyyden syy, vieden joka päivä yhdeksän keskimäärin 45-vuotiaasta suomalaista työkyvyttömyyseläkkeelle (Eläketurvakeskus 2018).

Monet alkoivat ihmetellä, kuinka sellainen yhteiskunta voi ohjautua hyvään tulevaisuuteen, jonka ensisijainen edistyksen mittari oli rahassa mitatun tavara- ja palvelutuotannon määrä. Kylyttömän kuluttajan halujen tyydyttämiselle ei ollut muita rajoja kuin maksumykky. Aineellista vaurautta yliarvostava järjestelmä ei sallinut tyytyväistä kansalaista eikä sen tunnistamista, minkä verran materiaalista hyvää oli tarpeeksi. Kuluttamisen lisäämiseen kaventunut edistyksen ihanne köyhdytti elämän merkityssisältöjä, vähensi elämän mielekkyyttä ja heikensi elämän ekologisia edellytyksiä (Kasser 2014). Monet voivat pahoin myös siksi, että materiaalisien hyvän maksimointiin tähtäävät elintavat kavensivat lastemme ja lastenlastemme hyvän elämän mahdollisuuksia (Pihkala 2017).

VOIMMEKO OLLA ONNELLISIA, JOS ARVOMME EIVÄT KONKRETISOIDU TEKONA?

Arvotimme elämää ihmiskeskeisesti ja käyttäydymme lähimmäisiämme kohtaan egoistisesti. Hämärtynyt käsitys siitä, mikä on olemassaolomme kannalta välttämätöntä. Emme nähneet kansalaisten, yhteiskuntien ja luonnon välisiä keskinäisriippuvuuksia. Havahduimme siihen, että kapeasta maailmankäsityksestä seurasi peruuttamattomia ja eettisesti kestävämpiä asioita. Ilmastonmuutoksen lisäksi elimme sukupuuttoaallossa, jonka kaltaista ei ollut nähty yli 60 miljoonaa vuoteen (Ceballos ym. 2015). Ihmislajin elämän jatkuminen ei enää ollut itsestäänselvyys (Rothman 2017). Tuntui kuin moraalinen rappio olisi salakavalasti läpäissyt koko yhteiskunnan. Kukaan tuskin halusi lisää lapsityöläisiä ompelamaan T-paitoja tai tuottamaan kahvia ja kaakaota. Näin järjestelmämme kuitenkin toimi, ja markkinakoneistoon kuuluvina kuluttajina osallistuimme sen ylläpitämiseen. Moraalin toteuttaminen myymisen, ostamisen, hintojen ja maksujen kautta oli hapertanut eettisyyden perustaa (Pihlström 2016).

Havaintokykymme oli kaventunut. Emme nähneet henkisen kulttuurin kaikkia muotoja emmekä edistäneet moraalista ja yhteiskunnallista kehitystä kokonaisvaltaisesti. Arvojen hiljainen vallankumous eteni kuitenkin meissä suomalaisissa lisääntyneen tietoisuuden ansiosta. Verkottuneen maailman tuoma ajattelutapojen muutos oli jo totta, mutta se ei vielä ollut muuttanut käyttäytymistämme. Ajattelimme yhtä ja toimimme toisin.

Pikku hiljaa aloimme havahtua asioihin, joille olimme olleet sokeita ja joista oli vuosien saatossa tullut syvimpien arvojemme vastaisia (Senge ym. 2008, 43). Kysyimme yhä suurempaan ääneen, voimmeko koskaan olla onnellisia, jos arvomme eivät konkretisoidu tekoina (Baumeister ym. 2013). Ihmiset alkoivat ihmetellä tienaamiseen, suorittamiseen ja kuluttamiseen kaventunutta ihmiskuvaa ja edistyksen ihannetta.

Erityisen vahvaa ihmetystä oli nuorten keskuudessa (Komonen & Leminen, 2014; Salonen & Konkka 2017). Heille perustarpeiden tyydyttäminen oli ollut koko elämän ajan itsestään selvää. Toiset potivat tava-raähkyä ja jatkuvaa kiirettä.

Yhä useammat halusivat hellittää aina vain suurempien ansiotulojen ja korkeamman kulutustason tavoittelemisesta ja suunnata pyrkimyksiään kestävämpiin hyvinvoinnin lähteisiin, jotka mahdollistivat suuremman autonomian, vapauden ja itsensä toteuttamisen. Omien arvojen mukaiset valinnat tuntuivat kuitenkin vaikeilta. Kansalaiset kokivat tyytymättömyyttä siitä, että joutuivat toimimaan oman moraalinsa vastaisesti (Barnett ym. 2011). He peräänkuuluttivat kuitenkin ihmisenmittaisuutta – täydempää ihmisyyttä (Maslow 2011). Siirtyvä materialististen arvojen mukaisesti ohjautuvasta yhteiskunnasta jälkimateriaaliseen ei tapahtunut suoraviivaisesti ja yhtäkkiä vaan arvojen ja niihin kytkeytyvien elämäntapojen moninaistumisen muodossa (Moors & Vermunt 2007; Salonen & Konkka 2017; Salonen ym. 2018).

Lopulta saavutettiin kansallinen keikahduspiste. Edistyksen ydinkysymykseksi nousivat kansalaisten kokemukset arvokkaasta ja merkityksellisestä elämästä (Salonen & Konkka, 2018). Jo 1970-luvulta alkanut hiljainen arvojen vallankumous henkensä päälle, myötätuntoisempaan ja elämäkeskeisempään suuntaan muuttui todeksi (Inglehart 1977; 2012). Se uudisti elämäntapoja ja kansakunnan ilmapääpiiriä laaja-alaisesti. Valtavirtaistui ymmärrys siitä, että vauraudesta ei yksinkertaisesti ollut mahdollista nauttia ilman elinkelpoisia oloja ja että ihmiskunnan väkivoin vihollinen oli ihminen itse (esim. Williams ym. 2015). Alettiin kysellä ääneen, millaista olisi ihmisenmittainen elämä, joka liittäisi meitä suomalaisia osaksi johonkin itseämme suurempaan. Ymmärrettiin, että sekä tyytyväisyys elämään että yhteiskunnan myönteinen kehitys edellyttävät ennen kaikkea ihmisten välistä rikastavaa vuorovaikutusta, reilua vastavuoroisuutta ja rohkeutta kohdata erilaisuutta. Huomattiin, että hyvän elämän mahdollisuuksien säilymisen puolesta toimiminen lisää arvoa nykyisyydelle (Scheffler 2013). Se on samalla oman elämän arvokkaaksi kokemisen kannalta myönteistä.

TYÖKSI MIELLETÄÄN KAIKKI, MIKÄ TUOTTA YHTEISTÄ HYVÄÄ.

Vakaan talouden voimaksi tunnistettiin henkisiä ja sosiaalisia vaurauden lajeja. Ajan kontrollin menettäminen liitettiin yhteisvaurauden surkastumiseen (Standing 2009). Siksi riittävyys ja mahdollisuuksien mittana vahvistui vähitellen aika. Ihmiset alkoivat mieltää uudelleen omaa ajankäyttöään ja sen suhdetta hyvinvointiin. Aikaa ei enää mitattu rahassa vaan se nähtiin rahaa arvokkaammaksi (Coote & Franklin 2013). Näin rahan merkitys toimintaa motivoivana tekijänä väheni. Apuna oli digitalisaation ja tekoälyn kehittyminen, mikä vapautti ihmisiä tehtäviin, joissa he saivat toteuttaa täydempää potentiaaliaan konemaisen suorittamisen sijaan. Ihmisen rooli yhteiskunnassa laajeni kuluttajasta aktiiviseksi kansalaiseksi, mikä lisäsi osallisuuden ja yhteenkuulumisen kokemuksia ja subjektiivista hyvinvointia (Headey ym. 2010). Poliittikan toimilla onnistuttiin luomaan toimeliasuuteen kannustavia oloja. Se ilmeni ihmisen kokemuksena siitä, että juuri minua tarvitaan. Nyt kansalaiset ovat hyvinvoinnin tuottajia. He astuvat aiempaa rohkeammin läsnäoloon ja erityisyyteen (Heikkinen 2017).

Kansalaisten yhtenäisyyden tunne vahvistui, ja samalla he tiedostivat olevansa verkottuneita maailmankansalaisia. Aika oli kypsä samantapaiselle vahvalle sitoutumiselle yhteiseen hyvään kuin maailmansotien jälkeinen aika oli ollut ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen sitoutumiselle. Planetaarisesta identiteetistä oli tullut totta (Alenius 2015; Salonen 2010). Oltiin valmiit päämääräsuuntautuneeseen kansalaisuuteen, jossa yhteisen tavoitteen merkitys korostuu ja yksityiskohdat jäävät vähemmälle huomiolle (de Rosnay 1979).

Tekemisen laatu alkoi korvata määrää, kun työn määrittelyä laajennettiin, ja ihmisille avautui uusia keinoja yhteiskunnan osallisuuteen (Standing 2009). Nyt työksi mielletään kaikki, mikä tuottaa yhteistä hyvää (esim. Dufva ym. 2017).

Avaraa ajattelua osoitti myös se, että saavutettiin kohtuullinen yksimielisyys siitä, että luonto, ihmisyhteisöt ja talous ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Näin päästiin eroon vuosituhannen vaihteen mustavalkoisesta kiistelystä, joka oli koskenut talouskasvun välttämättömyyttä. Nyt tuntuu selvältä, että luonnon elinvoimaisuus ja ihmisoikeudet muodostavat arvokkaan elämän luovuttamattoman perustan ja merkityksellisen elämän kehityksen. Näiden tekijöiden sisään voidaan rakentaa pitkällä aikavälillä kestävä ja monimuotoinen talous, joka on uskottavalla tavalla vakaa ja oikeudenmukainen. (Ott 2003; Hediger 1999.) Poliitikassakin painotetaan aineellisen vaurauden sijaan kansalaisten elämänlaatu-tekijöitä (Diener ym. 2009). Tämä on mahdollista siksi, että elämänlaatua kohottavia asioita ja ilmiöitä, kuten kansalaisten välistä luottamusta, elämän iloa ja elämään tyytyväisyyttä, alettiin mitata (Helliwell 2013; Helliwell & Barrington-Leigh 2011).

Nykyisten päättäjien vastuu ulottuu aiempaa pidemmälle. Demokratia on löytänyt uusia, kansalaisia osallistavampia muotoja. Muutoksen sysäsi liikkeelle vuosituhannen vaihteessa alkanut sähköisen viestinnän voittokulku, joka rikasti edustuksellisen demokratian päätöksentekoa. Kansalaisyhteiskunnan vahvistumisen myötä alettiin puhua neljännessä sektorista – aktiivisen kansalaisuuden uudesta tulemisesta. Sen myötä tuotantojärjestelmän läpinäkyvyyden vaade on kasvanut (Goleman 2009). Havahduttiin siihen, että monimutkaiset tuotantoketjut estivät kestävien kuluvalintojen tekemistä eivätkä markkinat toimineet itseään korjaavasti.

Tutkimus- ja kehitystoiminnan, elinkeinoelämän, järjestöjen sekä poliittisten päättäjien välinen tasa-arvoinen vuorovaikutus oli yhteiskunnan uudistumisen avain. Dialogia määrittivät ennakkoluottomuus, muiden näkökulmien kunnioittaminen ja erilaisuudesta syntyvä luovuus, joka mursi uudistumisen esteenä olleet vallan ja toiminnan rakenteet. Ennen tällaista toimintatapaa kutsuttiin 'innovatiiviseksi työskentelymalliksi'. Nykyään se on luonnollinen osa kaikkien organisaatioiden ja verkostojen toimintakulttuuria. Viheliäisistä ongelmista tuli mahdollisuuksia. Esimerkiksi jätteistä ei enää puhuta, sillä kaikki materia mielletään raaka-aineeksi. Muotoilijat

KÄSITYS ARVOSTA EI ENÄÄ PERUSTU AINEELLISEEN KASVUUN.

omaksuivat periaatteen sen, että jätteet ja päätöt ovat osoitus epäonnistuneesta suunnittelusta. Nykyään kuluttaminen mielletään materiankierto-prosessiin osallistumiseksi.

Yksi vaikeimpia asioita oli hyödykkeiden ulkoisvaikutusten sisällyttäminen hintoihin, olkoonkin että hintajärjestelmän rinnalle tuli muita arvon mittareita ja vaihtojärjestelmiä. Paikallis- ja rinnakkaisvaluutat vahvistuivat ja levisivät lohkoketju- ja muiden teknologioiden kehityksen myötä (Pazaitis ym. 2017). Nyt hyödykkeiden hinnoissa on huomioitu koko niiden elinkaaren ekologiset ja sosiaaliset kustannukset. Sen seurauksena kestävä kulutusikäytyminen tulee kalliiksi – ja kestävä halvaksi. Epäterveellisen ruoan hintoja nostettiin ja terveyttä edistävien ruokien hintoja alennettiin, joten epäterveelliset valinnat eivät enää kasaudu joillekin tietyille ryhmille. (Helne & Salonen 2016.)

Nykyään ihmiset kytkävät omia arkisia valintojaan sellaisiin ratkaisujen ketjuihin, joista tiedetään seuraavan yhteistä hyvää ja samalla oman elämän kokemista merkitykselliseksi ja arvokkaaksi. Tieto- ja viestintäteknologia mahdollistaa uusia vuorovaikutuksen ja jakamisen keinoja. Etäällä toisistaan olevat ihmiset järjestäytyvät omaehtoisesti tuottamaan ja kuluttamaan asioita tavalla, joka vähentää luonnonvarojen kulutusta ja lisää mahdollisuuksia yhteisvaurauteen perustuvaan jakamistalouteen. Siinä arvon luominen tapahtuu yhteistyöhön perustuvassa ympäristössä, jossa jaettavat tavarat, toiminnot ja palvelut ovat aiempaa vähemmän riippuvaisia kysynnän ja tarjonnan laista. Sosiaaliin suhteisiin perustuvat vaihtojärjestelmät ovat yhä tehokkaampia. Käsitys arvosta on irtautunut vanhoista aineelliseen kasvuun perustuvista talouden yhtälöistä. Arvon nähdään nyt muodostuvan näitä vanhoja yhtälöitä laajemmissa sosiaalisissa vuorovaikutuksissa. Ihmisten sisäsyntyiset ja sosiaaliset

motivaatiot nähdään innovoinnin ja taloudellisen organisoitumisen ytimenä aineellisten kannustimien ja palkitsemisjärjestelmien sijaan. (Benkler 2004, 276; Benkler 2017; Pazaitis ym. 2017.)

Kokonaisvaltainen lähestymistapa hyvinvointiin ja talouteen syntyi suurelta osin koulujen ja oppilaitosten toiminnan muutoksesta. Nyt oppimisympäristönä on koko maailma. Yhteiskehittely ja ilmiölähtöisyys ovat tuoneet yhteen eri tieteenalojen ja yhteiskunnan sektoreiden toimijoita. Yhdessä oppiminen on soluttautunut osaksi organisaatioita ja instituutioita. Oppimisen merkitykset syntyvät tosielämän vaihtelevissa tilanteissa. Käytäntö ja teoria kohtaavat luontevasti. (Scharmer & Kaufer 2013.)

Elinikäisen oppimisen päämääräksi on hahmotunut sellainen sivistys, joka sietää monia epätäydellisiä ja keskenään jännitteisessä suhteessa olevia ideologioita ja ratkaisuvaihtoehtoja. Eri tahojen ajamat vastakkaiset intressit ja tavat hahmottaa maailmaa eivät välttämättä sulje toisiaan pois vaan täydentävät toisiaan, sillä yhteisöllillä ja yhteiskunnilla on yhteinen tavoite ja halu edetä sitä kohden. Erilaisten ääripäiden välissä elää yhteinen tahto löytää monimutkaisiin ilmiöihin ratkaisuja tavalla, jossa siedetään epävarmuutta ja halutaan oppia myös epäonnistuneista kokeiluista. Kohtuullisuus ja kokeilunhalu korostuvat kaikessa toiminnassa. Toisenlaista tavoitteleva ajattelu- ja toimintatapa ei ole uhka vaan edistyksen edellytys.

Kokonaisvaltaisen hyvinvointikäsitteen ja osallistavan yhteiskehittämisen myötä vanhat jakolinjat on ylitetty, ja mallia yhteiskunnan kehittämiseen otetaan luonnosta. Sen ratkaisut on testattu miljoonien vuosien kuluessa, ja jäljelle ovat jääneet toimivimmat. Luonnon ekosysteemien esimerkit innoittavat rakentamaan tulevaisuutta pistemäisen parantelun sijasta kokonaisvaltaisesti tavalla, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tällöin myös tiede ja taide ovat lähentyneet toisiaan, kun ne aiemmin pidettiin erillään. Tiede erittelee, rajaa ja lukitsee tarkasteltavat ilmiöt muotoonsa ja näin jähmettää ne. Taide taas antaa kullekin tulkitsijalle vapauden tehdä omannäköisiä havaintoja tarkastelun kohteesta. Kun tiede ja taide yhdistetään, estetään vinoumia, jotka aiemmin olivat innovatiivisten ratkaisujen tiellä.

	Materiaalisille arvoille rakentuva vauraus- ja sivistyskäsitys	Jälkimateriaalisille arvoille rakentuva vauraus- ja sivistyskäsitys
Hyvinvointinäkemys	materiaalinen, kulutuskeskeinen	henkinen, ihmissuhde- ja elämäkeskeinen
Ihmisen rooli yhteiskunnassa	kuluttaja	luottamussuhteissa elävä aktiivinen kansalainen
Elämän tarkoitus	aineellisen vaurauden maksimointi	arvokas elämä, ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin vaaliminen, oman elämän liittäminen osaksi johonkin itseä suurempaan (merkitys)
Yhteiskunnallisen edistymisen indikaattorit	talouskasvu, kuluttajien luottamus	huono-osaisuuden määrä, kansalaisten hyvinvointikokemukset
Talouden toimintaperiaate	kilpailu, omistajien voittojen maksimointi	yhteistyö, tasa-arvo, luottamukseen perustuvat arvoverkostot
Maailman hahmottamisen tapa	atomistinen, yksityiskohtainen	systeminen, ehyt ja elävä
Luonto ja luonnonvarat	kertakäyttöisyys, hyöty, välillisesti arvokas	kaikki kiertää, säilyttäminen, elvyttäminen, itsessään arvokas
Mahdollisuuksien ja riittävyyden mitta	raha	aika

Taulukko 2. Vauraus ja sivistys materiaalistien ja jälkimateriaalistien arvojen mukaisesti ohjautuvissa yhteiskunnissa dikotomisesti havainnollistettuna.

POHDINTA

Jotta kasvatuksella, koulutuksella ja sivistyksellä olisi yhteisesti jaettu suunta, tarvitaan keskustelua siitä, millaisessa maailmassa ja yhteiskunnassa haluamme vastaisuudessa elää ja kuinka sellainen tulevaisuus rakennetaan. Hahmotelimme siirtymää jälkimateriaaliseen yhteiskuntaan, jossa kansalaiset voisivat kokea, että jokaisen on helppoa yltää omaan parhaaseensa omista lähtökohdistaan käsin.

Ilmeistä on, että vaurauden ja sivistyksen laajemmat määrittelyt auttavat uudistamaan teollisen aikakauden jälkeistä yhteiskuntaa, jossa hyvinvointi ja sen tuotantotavat jäsenyivät yhä monimuotoisemmin. Elämän rikkauten lisääminen perustuu yhä vahvemmin niihin hyvinvoinnin lähteisiin, jotka ovat aineettomia ja runsaita. Kokemus omaehtoisuudesta, pystyvyydestä ja yhteenkuulumisesta tuottaa elämästä haltioitumista, ilahtumista ja kukoistamista, joka tyydyttää ihmismiel-tä syvästi (ks. Ryan ym. 2000; Deci ym. 2013).

Ehdoitta saatava sosiaalinen hyväksyntä vähentää materiaalistien ja niukkuuden määrittämien asioiden merkitystä ihmiselle. Tämä voi auttaa irtautumaan ai-

neellisen vaurauden yksisilmäisestä tavoittelusta. Samalla avautuu laajempi sosiaalis-poliittinen näköala edistykselle siten, että keskinäisriippuvaisessa maailmassa olisi mahdollista ylläpitää nykyistä paremmin kahta kestävän kehityksen yleistä peruseriaatetta: elämän edellytysten turvaamista ja luovuttamatonta ihmisarvoa (UN 2015). Tämä on oleellista tämän päivän maailmassa, jossa elämää ylläpitävien luonnon ekosysteemien elinvoima on uhattuna (MEA 2005; Rockström ym. 2009), ja yhteiskunnan eheys vähenee. Maailman vaurain prosentti ihmisistä omistaa jo enemmän kuin loput 99 prosenttia (Global Wealth Report 2017).

Siirtymä jälkimateriaalistien arvojen läpäisemään yhteiskuntaan ei ole suoraviivaista siten, että materiaalisille arvoille rakentuva vauraus- ja sivistyskäsitys korvautuisi kaikilta osin jälkimateriaalisilla (**taulukko 2**). Sen sijaan empiirinen näyttö viittaa hyvinvointikokemusten monipuolistumiseen (Moors & Vermunt 2007). Kun suomalaisilta vuonna 2015 kysyttiin kantaa väitteeseen ”Ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”, 38 prosenttia oli väitteestä samaa mieltä ja 39 prosenttia eri mieltä

TULEVIEN SUKUPOLVIEN MAHDOLLISUUKSIEN TURVAAMINEN PERUSTUU HENKISEEN KASVUUN KOHTI TÄYTTÄ IHMISYYTTÄ.

(Apunen ym. 2015). Kesällä 2016 sama väite esitettiin 15–29-vuotiaille nuorille, joista 15 prosenttia oli tästä väitteestä samaa mieltä ja 46 prosenttia eri mieltä (Salonen & Konkka 2017). Ilman kansalaisten hyväksyntää hyvinvointivaltion legitimitettiin tulee haastetuksi.

Jälkimmäisten arvojen vetovoima perustuu myönteiseen hyvinvointikokemukseen. Oma etu ja yhteinen hyvä eivät ole ristiriidassa (Haybron 2013). Vastuu itsen ulkopuolista todellisuutta kohtaan voi vapauttaa ihmisen yksilöllisyyteen ja läsnäoloon (Mietinen 2017). Painopisteen siirtäminen aineellisen vaurauden maksimoinnista sosiaaliin vaurauksiin lisää paitsi luottamukseen perustuvia toimintamalleja myös tyytyväisyyttä elämään (esim. Seligman 2002). Ihmissuhteiden, luottamuksen ja ajan arvottaminen rahaa ja materiaalia korkeammalle voi auttaa löytämään suorituskeskeisen ja individualistisen maailman ylittäviä eheyttäviä merkityksiä ja kokemuksia siten, että ihmisen kokemus elämän arvokkuudesta voimistuu. Arvokkaan tarkoituksen tavoittaminen omalle olemassaololle perustuu siten oman elämän liittämiseen johonkin itseä suurempaan (Csikszentmihalyi & Csikszentmihalyi 2006).

Jälkimmäisiä arvoja edistävän kasvatuksen, koulutuksen ja sivistyksen voima on siis siinä, että kestävät elämäntavat eivät vain säästä yhteisiä resursseja vaan myös parantavat ihmisten elämänlaatua. Itsekäät ja pyyteettömät toiminnan motiivit yhdistyvät. Ihmisten subjektiivinen hyvinvointi lisääntyy, ja samalla varmistetaan tuleville sukupolville yhtä hyvät tai paremmat toimintamahdollisuudet kuin meillä on (Sen 2009, 251–252). Tulevien sukupolvien mahdollisuuksien turvaaminen ei perustu tinkimiseen, luopumiseen ja uhrautumiseen vaan henkiseen kasvuun

kohti täyttä ihmisyyttä (Maslow 2011). Tällöin 'hyvä elämä', 'hyvinvointi' ja 'kestävä kehitys' lähestyvät käsitteinä toisiaan. Lähestymistavan voima on siinä, että sen avulla voidaan yhtä aikaa tavoitella syvempiä merkityksiä tälle hetkelle, arvokkaampia tarkoituksia omalle olemassaololle ja ratkaisuja ihmiskunnan yhteiselle hyvälle tulevaisuudelle. Näin hyvinvoinnin tavoittelu dematerialisoituu, eli sen energia- ja materiaali-intensiteetti pienenee. Materialismista jälkimaterialismiin siirryttäessä kansalaiset

- kiinnittävät huomiota kokemukseen tämän hetken täyteydestä, mikä perustuu uusien aineettomien merkitysnäköalojen löytämiseen elämään,
- tunnistavat elämää kannattelevia arvokkaita tarkoituksia omalle olemassaololle,
- tavoittelevat hyvinvointia luottamusta ja sosiaalista pääomaa kasvattamalla ja
- ratkaisevat samalla resurssi-intensiivisiin elämäntapoihin liittyviä ja koko ihmiskunnan tulevaisuuden toivoa vähentäviä kestävyysaasteita.

Emme väitä, että kuvailemamme kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen muutosprosessi kohden esittämämme tulevaisuuskuvaa edustaisi jonkinlaista totuutta siitä, mihin suuntaan hyvinvoinnin tavoittelu on kääntymässä. Esittämämme näkymä on keskenäinen ja epätäydellinen. Toivomme sen virittävän kriittiseen keskusteluun vaurauden ja sivistyksen luonteesta ja synnyttävän lisää tulevaisuuskuvia, jotka voivat täydentää tai haastaa tätä näkymää. Molemmat ovat tarpeellisia keskiluokkaistuneessa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa valtaväestön keskeisin huoli ei enää ole äärimmäisestä köyhyydestä vapautuminen.

Selvää on myös se, että kokonaisvaltaista hallittua siirtymää kohti jälkimateriaalisten arvojen läpäisemää kestävä elämää ja yhteiskuntaa ei ole helppo toteuttaa. Se on mahdollista, mutta edellyttää kohtalonomaisen ajalehtimisen sijasta tulevaisuuden tietoista haltuunottoa – tulevaisuuden aktiivista rakentamista toimintaan kannustavan tulevaisuuskuvan suuntaisesti. Siinä auttavat avarakatseisuus, taito asettua toisen asemaan ja kyky muodostaa eri näkökulmia yhdistävä poikkitiedollinen kokonaiskäsitys todellisuudesta. Lisäksi kansalaisten vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät jatkuvasti, kun siirrytään yhä verkottuneempaan

maailmaan. Ääriesimerkinä yhden ihmisen vaikutusmahdollisuuksista toimii Edward Snowden, joka horjutti yhden laajan asiakirjavuodon avulla maailmanlaajuisia diplomaattista järjestelmää (Haukkala 2015). Myös Me Too -kampanja (#metoo) on esimerkki poikkeuksellisen laaja-alaisesta ja nopeasta yhteiskunnallisesta heräämisestä ja siitä seuraavasta ratkaisukeskeisestä toiminnasta. Jopa globaalien kansalaisyhteiskunnan syntyminen on verkottumisen ansiosta mahdollista, ainakin tietyin osin (Mitrani 2013). Samalla yhä jakavammalla, osallistavammalla ja paikallisemmalla talouden muodot ovat osoittautumassa vetovoimaisiksi, sillä ne vaalivat kaiken taloudellisen toiminnan ytimessä olevaa ihmisten välistä luottamusta (Diener ym. 2009).

Uudistumiskykyisen yhteiskunnan rakentaminen vaatii ennen kaikkea erilaisten ihmisten osaamisen yhdistämistä, osallisuuden kokemuksen maksimointia ja mahdollisuutta ylittää tottumusten rajoja toistuvasti. Jälkimmäisten arvojen ohjaama kansalainen

rakentaa luottamusta herättävää tulevaisuutta ja tekee samalla omasta elämästään merkityksellistä. Kasvatuksella, koulutuksella ja sivistyksellä tavoitellaan inhimillistä kasvua, jossa kansalaisella on hyvä syy herätä uuteen päivään. Elämällä on rikas sisältö ja arvokas tarkoitus.

ARTO O. SALONEN
KT, apulaisprofessori
Itä-Suomen yliopisto
kasvatustieteen dosentti
Helsingin yliopisto
sosiaalipedagogiikan dosentti
Itä-Suomen yliopisto

MARIA JOUTSENVIRTA
KTT, tutkija
Aalto yliopiston
kauppakorkeakoulu

Kiitämme anonyymeja vertaisarvioitsijoita rikastavasta palautteesta, jonka avulla osin uudenlaista ja rohkeaa lähetyksellistä sisältävää artikkeli löysi entistä pitävämpiä ankkurointipaikkoja.

LÄHTEET

- Aaltola, E. & Ketola, S. (2017). *Empatia. Myötäelämisen tiede*. Helsinki: Into.
- Ahvenharju, S., Minkkinen, M. & Lalot, F. (tulossa). *The Five Dimensions of Futures Consciousness*.
- Alenius, E. (2015). *Maailmankehityksen suuri käänne*. Helsinki: Into.
- Allardt E. (1976). Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study. *Acta Sociologica* 3 (19), 227–239.
- Allardt E. (1993). Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. (toim.) *In The Quality of Life*. Clarendon: Oxford, 88–94.
- Apunen, M., Haavisto, I., Sipola, J. & Toivonen, S. (2015). *Ken on maassa jämäkin? EVAn Arvo- ja asennetutkimus 2015*. Helsinki: EVA.
- Baldwin, J. W. (1959). *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the 12th and 13th Centuries*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Barnett, C., Cloke, P., Clarke, N. & Malpass, A. (2011). *Globalizing Responsibility: The Political Rationalities of Ethical Consumption*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Baumeister, R., Vohs, K., Aaker, J., Garbinsky, E. (2013). Some Key Differences between a Happy Life and a Meaningful Life. *Journal of Positive Psychology* 8 (6), 505–516.
- Benkler, Y. (2004). "Sharing nicely": On shareable goods and the emergence of sharing as a modality of economic production. *Yale Law Journal* 114 (2), 273–398.
- Benkler, Y. (2017). Peer production, the commons, and the future of the firm. *Strategic Organization* 15 (2), 264–274.
- Benzer, M. (2011). *The Sociology of Theodor Adorno*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penquin Books.

- Ceballos, G., Ehrlich, P., Barnosky, A., García, A., Pringle, R., Palmer, T. (2015). Accelerated Modern Human-induced Species Losses: Entering the Sixth Mass Extinction. *Environmental Sciences* 1 (5), 1–5.
- Cieciuch, J., Davidov, E., Vecchione, M., Beierlein, C. & Schwartz, S. (2014). The Cross-National Invariance Properties of a New Scale to Measure 19 Basic Human Values: A Test Across Eight Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 45 (5) 764–776.
- Csikszentmihalyi, M. & Csikszentmihalyi, I. (2006). *A life worth living. Contributions to positive psychology*. New York: Oxford University Press
- Coleman, R. (2011). The Great Turnaround: How Natural Capital Entered the Economy. *Solution* 2 (6).
- Coote, A. & Franklin, J. (toim.) (2013). *Time on Our Side: Why We All Need a Shorter Working Week*. London: New Economics Foundation.
- Costanza, R. (2014). *A virtual visit to a sustainable 2050*. Teoksessa R. Constanza & I. Kubiszewski, *Creating a Sustainable and Desirable Future*. London: World Scientific, 73–83.
- Costanza, R., Alperovitz, G., Daly, H., Farley, J., Franco, C., Jackson, T., Kubiszewski, I., Schor, J. & Victor, P. (2013). Luontoa ja yhteiskuntaa tukeva kestävä talous. Suom. E.-L. Hallanaro & K. Pitkänen. Teoksessa *Maailman Tila 2013: Onko liian myöhäistä?* Helsinki: Gaudeamus.
- Daly, H. (1977). *Steady-State Economics*. San Francisco: W.H. Freeman and Co.
- Daly, H. (2010). From a failed-growth economy to a steady-state economy. *Solutions* 1 (2), 37–43.
- Deci, E. L., Ryan, R. M., & Guay, F. (2013). Self-determination theory and actualization of human potential. Teoksessa McInerney, D., Marsh, H., Craven, R. & Guay, F. (toim.) *Theory Driving Research: New Wave Perspectives on Self Processes and Human Development*. Charlotte, NC: Information Age Press. 109–133.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. An Introduction to the Philosophy of Education. The Floating Press.
- Diener, E., Lucas, R., Schimmack, U. & Helliwell, J. (2009). *Well-Being for Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Doppelt, B. (2008). *The power of sustainable thinking. How to create a positive future for the climate, the planet, your organization and your life*. London: Earthscan.
- Dufva, M., Halonen, M., Kari, M., Koivisto, T., Koivisto, R. & Myllyoja, J. (2017). *Kohti jaettava ymmärrystä työn tulevaisuudesta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 33/2017.
- Easterlin, R. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Teoksessa David, P. & Reder, M. (toim.) *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, New York: Academic Press.
- Eläketurvakeskus (2018). Suomen työeläkkeensaajat. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien työkyvyttömyyden syyt eroavat ikäryhmittäin. Luettavissa: <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/elakkeensaajat/tyoelakkeensaajat> (3.5.2018).
- Eskelinen, T., Lakkala, K., Lohtaja, A., Moisio, O.-P. & Pyykkönen, M. (2017). Utopia on yhteiskunnallisten vaihtoehtojen etsimisen menetelmä. *Futura* 36 (1), 36–37.
- Farley, J. (2012). Reflections on a Life Lived Well and Wisely. *Solution* 3 (2), 10–13.
- Ferrer-i-Carbonell, A., & Frijters, P. (2004). How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness? *The Economic Journal* 114 (497), 641–659.
- Gert, B. (2004). *Common morality. Deciding what to do?* New York: Oxford University.
- Giddings, B., Hopwood, B. & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development* 10 (4), 187–196.
- Global Wealth Report (2017). *Global Wealth Report*. Bern: The Credit Suisse Research Institute.
- Goldthorpe, J., Lockwood, D. Bechhofer, F. & Platt, J. (1968). *The Affluent Worker. Industrial Attitudes and Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goleman, D. (2009). *Ecological Intelligence. How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy Can Change Everything*. New York: Broadway Books.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haidt, J. (2006) *The Happiness Hypothesis. Finding Modern Truth in Ancient Wisdom*. New York: Basic Books.
- Hanauer, N. & Beinhocker, E. (2014). Capitalism Redefined. *Democracy Journal*, 31. <https://democracyjournal.org/magazine/31/capitalism-redefined/?page=all> (7.5.2018).
- Haque, U. (2011). *The New Capitalist Manifesto*. New York: Harvard Business Review Press.
- Haybron, D. (2013). *Happiness. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Headley, B., Muffels, R., & Wagner, G. (2010). Long-running German Panel Survey Shows That Personal and Economic Choices, Not Just Genes, Matter for Happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 107 (42), 17 922–17 926.
- Hediger, W. (1999). Reconciling 'Weak' and 'Strong' Sustainability. *International Journal of Social Economic*, 26 (7/8/9), 1120–1144.

- Helliwell, J. & Barrington-Leigh, C. (2011). How Much is Social Capital Worth? Teoksessa Jetten, J., Haslam, C. & Haslam, S. (toim.) *The Social Cure*. London: Psychology Press, 55–57.
- Helliwell, J. (2013). Social Norms, Happiness, and the Environment: Closing the Circle. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 10 (1), 78–84.
- Helne, T. & Salonen, A. (2016). Ecosocial Food Policy – Improving Human, Animal and Planetary Wellbeing. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 12 (2), 1–11.
- Hirvilampi, T., Laakso, S. & Lettenmeier, M. (2014). *Kohtuuden rajat? Yksin asuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaalijalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hämäläinen, T. & Michaelson, J. (2014). *Well-being and Beyond – Broadening the Public and Policy Discourse*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution, Changing Values and Political Styles among Western Public*. Princeton, N.J.: Princeton University.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, N.J.: Princeton University.
- Inglehart, R. (2008). Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics* 31 (1/2), 130–146.
- Jackson, T. & Victor, P. (2013). *Green Economy at Community Scale*. <http://metcalfoundation.com/stories/publications/green-economy-at-community-scale/> (8.9.2017).
- Jansson, J. (2011). Goods and Service Consumption in the Affluent Welfare State. Teoksessa K. Ekström & K. Glans, *Beyond the Consumption Bubble*. New York: Routledge. 52–69.
- Jebb, A., Tay, L., Diener, E. & Oishi, S. (2018). Happiness, Income Satiation and Turning Points around the World. *Nature Human Behaviour*, 2 (1), 33–38.
- Joutsenvirta, M., Hirvilampi, T., Ulvila, M., & Wilén, K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kainulainen, S. (2014). Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (5), 485–497.
- Kasser, T. (2014) A Values–Based Set of Solutions for the Next Generation. Teoksessa Costanza, R. & Kubiszewski, I. (toim.) *Creating a Sustainable and Desirable Future*. London: World Scientific. 331–340.
- Kasser, T. (2016). Materialistic Values and Goals. *Annual Review of Psychology* 67(1), 489–514.
- Kivistö, S. & Pihlström, S. (2018). *Sivistyksen puolustus. Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Helsinki: Gaudeamus.
- Kluckhohn, C. (1954). Values and Value Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. Teoksessa Parsons, T. & Shils, E. A. (toim.) *Toward a General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press, 388–433.
- Komonen, P. & Leminen, E. (2014). Kansallinen nuorisotutkimus – uusi kulluttaja. Helsinki: 15/30 Research Oy.
- Laihiala, T. (2018). *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Kuopio: Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnan julkaisuja 163.
- Lakkala, K. (2017). Utopia yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* 36 (1), 14–21.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lillrank, P. (2011). *Maailman parantaja. Miksi porvarilliset arvot voittavat populismin ja totalitarismin*. Helsinki: EVA.
- Lyubomirsky, S., King, L. & Diener, E. (2005) The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success? *Psychological Bulletin* 131 (6), 803–855.
- Marglin, S. (2008). *The Dismal Science. How Thinking Like an Economist Undermines Community*. London: Harvard University.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Brothers.
- Maslow, A. (2011). *Toward a Psychology of Being*, (1st ed.) Blacksburg: Wilder Publications.
- Matutinovic, I., Salthé, S., Ulanowicz, R. (2016). The mature stage of capitalist development: Models, signs and policy implications. *Structural Change and Economic Dynamics* 39, 17–30.
- Max-Neef, M. (2010). The World on a Collision Course and the Need for a New Economy. *Ambio* 39 (3), 200–210.
- MEA (2005). Living Beyond Our Means: Natural Assets and Human Wellbeing. Statement from the Board. <http://www.millenniumassessment.org/en/BoardStatement.html>.
- Miettinen, R. (2017). Aikuiskasvatus, sivistys ja työn tulevaisuus. *Aikuiskasvatus* 37 (2), 84–96.
- Mitrani, M. (2013). Global Civil Society and International Society: Compete or Complete? Alternatives: Global, Local, Political 38 (2), 172–188.
- Moors, G. & Vermunt, J. (2007). Heterogeneity in post-materialist value priorities. Evidence from a latent class discrete choice approach. *European Sociological Review* 23 (5), 631–648.
- Niemelä, S. (2011). *Sivistymisen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Snellman Instituutti.
- Nurmela, J. & Mäenpää, I. (2014). Perustarpeet rasittavat ympäristöä eniten. Tieto & Trendit 6/2014.
- Nussbaum, M. (2010). *Not for profit. Why democracy needs the humanities*. New Jersey: Princeton University Press.

- O'Neill, D. W., Dietz, R. & Jones, N. (toim.) 2010. *Enough is Enough: Ideas for a sustainable economy in a world of finite resources*. The report of the Steady State Economy Conference. Leeds, UK: Center for the Advancement of the Steady State Economy and Economic Justice for All.
- Ott, K. (2003). The Case for Strong Sustainability. Teoksessa Ott, K. & Thapa, P. (toim.) *Greifswald's Environmental Ethics*. Greifswald: Steinbecker Verlag, 59–64.
- Pazaitis, A., De Filippi, P. & Kostakis, V. (2017). Blockchain and value systems in the sharing economy: The illustrative case of Backfeed. *Technological Forecasting & Social Change* 125, 105–115.
- Peet, J. (2011). How New Zealand Became a Green Leader. *Solution* 2 (3), 12–15.
- Phdungsilp, A (2011). Futures Studies' Backcasting Method Used for Strategic Sustainable City Planning. *Futures* 43, 707–714.
- Pietilä, H. (2012). Ihmisen talous. Teoksessa Helne, T. & Silvasti, T. (toim.) *Yhteysien kirja: Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 73–79.
- Pihkala, P. (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihlström, S. (2016). Talouden ja moraalien vaikea suhde. Teoksessa S. Kivistö, S. Pihlström & M. Tolonen, *Talous ja moraalit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyöriä, P. & Ojala, S. (2016). Nuorten työasenteet puntarissa – eroaako Y-sukupolvi edeltäjistään? *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (1), 31–42.
- Raskin, P. (2012). Scenes from the Great Transition. *Solution* 3(4), 11–17.
- Riikinen, O. (2012). Ekologisen kriisin juuret – vähään tyytymisestä halujen ekspansioon. Teoksessa T. Helne & T. Silvasti (toim.) *Yhteysien kirja: Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 30–45.
- Robinson, J.B. (1990). Futures under Glass: A Recipe for People Who Hate to Predict, *Futures* 22, 820–843.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, S., Lambin, E., Lenton, T., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H., Nykvist, B., de Wit, C., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P., Costanza, R., Svedin, U., Falkenmark, M., Karlberg, L., Corell, R., Fabry, V., Hansen, J., Walker, B., Liverman, D., Richardson, K., Crutzen, P., & Foley, J. (2009). A Safe Operating Space for Humanity. *Nature* 461: 472–475.
- de Rosnay, J. (1979). *The Macroscope. A New World Scientific System*. New York: Harper & Row.
- Rothman, D. (2017). Thresholds of Catastrophe in the Earth System. *Science Advances* 3 (9), 1–12.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-being. *American Psychologist* 55, 68–78.
- Saastamoinen, K. (1998). *Eurooppalainen liberalismi. Etiikka, talous, politiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salonen, A. (2010). *Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena*. Väitöstutkimus. Tutkimuksia 318. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salonen, A. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15.
- Salonen, A. & Konkka, J. (2015). An Ecosocial Approach to Well-Being: A Solution to the Wicked Problems in the Era of Anthropocene. *Foro de Educación* 13 (19), 19–34.
- Salonen, A. & Konkka, J. (2017). Kun tyytyväisyys ratkaisee. Nuorten suhtautuminen globaaleihin haasteisiin, käsitykset ihanneyhteiskunnasta ja toiveet omasta tulevaisuudesta. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) *Katse tulevaisuudessa, Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto ja Nuorisotutkimusverkosto, 137–156.
- Salonen, A. & Konkka, J. (2018). Hyvän elämän tekijöitä tunnistamassa. Suomalaisten onnellisuus, elämän mielekkäisyys ja hyveellisyys. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 2018.
- Salonen, A. & Rouhinen, S. (2015). Vastuullinen maailmasuhde – tulevaisuuden toivoa säilyttävän kulttuurirevoluution suunnannäyttäjät. *Tiedepolitiikka* 3 (40), 7–16.
- Salonen, A., Siirilä, J., & Valtonen, M. (2018). Sustainable Living in Finland: Combating Climate Change in Everyday Life. *Sustainability* 10 (1), 104. doi: 10.3390/su10010104.
- Salonen, A. & Åhlberg, M. (2013). Towards sustainable society – From materialism to post-materialism. *International Journal of Sustainable Society* 5 (4), 374–393.
- Scharmer, O. & Kaufer, K. (2013). *Leading from the Emerging Future. From Ego-Systems to Eco-System Economies*. San Francisco: Berrett-Koehler Publisher.
- Scheffler, S. (2013). *Death and the afterlife*. New York: Oxford University Press.
- Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., & Franck, M. (2005). Values and Their Relationship to Environmental Concern and Conservation Behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 36 (4), 457–475.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the Content and Structure of Values, Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology* 25 (1), 1–65.

- Schwartz, Shalom, Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Konty, M. (2012). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology* 103, 663–688.
- Searle, J. (2010). *Making the Social World. The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Seligman, M. (2002). Very Happy People. *Psychological Science* 13 (1), 81–84.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Cambridge: Harvard University.
- Senge, P., Smith, B., Kruschwitz, N., Laur, J., Schley, S. (2008). *The Necessary Revolution: How Individuals and Organizations Are Working Together to Create a Sustainable World*. London: Doubleday.
- Sewall, H. R. (1901). *The Theory of Value before Adam Smith*. Published for the American Economic Association. New York: Macmillan.
- Shah, A. (2013). *Helping Africa Help Itself: A Global Effort*. Philadelphia: Mason Crest.
- Siljander, P. (2002). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen*. Helsinki: Otava.
- Simpura, J. & Uusitalo, H. (2011). Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 106–139.
- Standing, G. (2009). *Work after Globalization: Building Occupational Citizenship*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Steiblin, C. & Graef, F. (2015). *Prices and Earnings 2015. Do I Earn Enough for the Life I Want?* Zurich: UBS.
- Sterling S. (2010). Transformative Learning and Sustainability: Sketching the Conceptual Ground. *Learning and Teaching in Higher Education* 5, 17–33.
- Stewart, E. (2013). The New New York: 2050. *The Solution Journal* 4 (2).
- Toivanen, T. & Venäläinen, J. (2015). Yhteisvaurauden uusi aika. Teoksessa Jakonen, M. & Silvasti, T. (toim.) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into, 24–48.
- UN (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (3.5.2018).
- Värrö, V.-M. (1997). *Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Tampere: Tampere University Press.
- Welzel, C. & Inglehart, R. (2010). Agency, Values, and Well-Being: A Human Development Model. *Social Indicators Research* 97 (1), 3–63.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010). *The Spirit Level. Why Equality Is Better for Everyone*. London: Penquin.
- Williams, M., Zalasiewicz, J., Huff, P., Schwägerl, C., Barnosky, A., & Ellis, E. (2015). The Anthropocene Biosphere. *The Anthropocene Review* 2 (3), 196–219.